

Prezident İlham Əliyev sentyabrın 7-də görkəmli sənətkar Mirzə Əsəd oğlu Sadiqın (Sadiqcanın) Şuşa şəhərində yerləşən evinin layihələndirilməsi və bərpaı ilə bağlı tədbirlər haqqında sərəncam imzalayıb.

Qədim və əsrarəngiz Şuşanın yağı düşmənin vurduğu yaraları sağdır. Şuşa dirçəlir. Otuz ilə yaxın davam edən işğal müddətində erməni vandallarının dağıtdıqları evlər yenidən qurulur. Yayın qızmar günlərində belə isinməyən, buza dönmüş yerlərinə hərarət gəlir. Düşmənin zülmətə çevirdiyi şəhərin küçələri də, evləri də sabahı kimi aydınlanır. Tezliklə Şuşada isinən, işıqları yandırılan evlərdən biri də onun - musiqiçi, tarzən, bəstəkar və tarı təkmilləşdirən sənətkar Mirzə Əsəd oğlu Sadiqın (Sadiqcanın) olacaq...

Tarı təkmilləşdirən böyük sənətkar

Böyük arzularla qurulan ocaq

Bu evi Sadiq Sadiqcan olandan sonra, şöhrəti dilərdə dolaşan vaxtlarında özü tikdirib. Şuşanın ən yaxşı küçələrindən birində inşa olunan üçmərtəbəli evinin tikinti işlərində sənətkar özü də bir neçə gün iştirak edib.

1846-cı ildə Şuşa şəhərində dünyaya gələn Sadiqın uşaqlığı firavanlıq içərisində keçməyib. Atası Əsəd gözətçi işləyib. Birmərtəbəli ata evi iki otaqdan ibarət olub. O kasıbyana evlərində Sadiq musiqi sənətinə bağlılıq, sevgi görə-görə böyüyüb. Şuşanın mədəni mühiti də onun dünyagörüşünün formalaşmasına böyük təsir göstərmiş. Hələ uşaq yaşlarından incəsənətə, musiqiyə marağı sonsuz idi. Atası onu Xarrat Qulunun məktəbinə gözlə, ürəyəyatımlı səsinə görə aparıb. Xarrat Qulu Sadiqın istedadlı olduğunu görüb məktəbinə qəbul edib. Şuşanın məşhur muğam ifaçıları Hacı Hüsü, Cabbar Qaryağdıoğlu, Bülbülcan, Məşədi İsi, Dəli İsmayıl, Şahnaz Abbas, Keştazlı Həşim, Keçəçi oğlu Məhəmmədin oxuduğu bu təhsil ocağı Sadiqın da musiqiçi kimi yetişməsində mühüm rol oynaymış.

Artıq seçdiyi sənət, gedəcəyi yol bəlliydi. Elə Sadiqın mələhətli, özünəməxsus səsinə dinləyənlər də onun adlı-sanlı xanəndə olacağına inanırdılar. Ancaq on səkkiz yaşlı Sadiqın səsi qəflətən batmış. Xanəndəlik arzusu gözündə qalan gənc sarsılsa da, musiqi sənətindən uzaqlaşmayıb. Tütək, ney, kamança alətlərində gözəl musiqilər ifa etməyi öyrənsə də, onun sənətdə ömürlük yoldaşı, ruhunun həmsöhbəti tar olub.

İstedadı olduğu qədər də öyrənməyə həvəsli Sadiq tar müəllimi, XIX əsrdə yaşamış məşhur tarzən Mirzə Muxtar Məmmədovdan dərslər alıb. Qısa vaxtda tar ifaçılığı sənətinin inceliklərinə yiyələnib. O, Mirzə Muxtarın ansamblının kamança ifaçısı olub. Müəllimi bir gün xəstələnib. Sadiq tardə Mirzə Muxtarı əvəz etməli olub. Və o gün tarı elə səsləndirib ki, dinləyənlər heyran qalıblar. Sadiqın tarzənlik məharətindən bütün Şuşa xəbərdar olub. Bu uğuru Sadiqı ömürlük tar sənətinə bağlayıb. Mirzə Muxtar şagirdinin qabiliyyətinə heyranlığını sevinc və qibətə ilə dilə gətirib: "Kaş mənəm var-dövlətim Sadiqın, onun barmaqları isə mənəm olaydı", - deyib.

Sadiq necə Sadiqcan olub

Sadiqcan kimi tanınmasına, məşhurlaşmasına gəlincə, Xalq rəssamı Lətif Kərimov "Musiqi lüğətinin izahı" adlı əsərində qeyd edib ki, XVIII əsrdən etibarən Yaxın Şərqi ölkələrində, eləcə də Azərbaycanda xalq tərəfindən çox sevilən, yüksək dəyərləndirilən xanəndə və sazəndələrə "can" kimi yüksək ad, yaxud təxəllüs verilmirdi. Bu səbəbdən Mirzə Sadiq Sadiqcan, Əbdülbağı Zülalov Bülbülcan kimi tanındılar.

Şuşada qurulan musiqi məclislərinin Sadiqcanın məşhurlaşmasında böyük rolu olub. Şöhrəti Şuşanı, Qarabağı aşmış. Azərbaycanın başqa bölgələrində, hətta qonşu ölkələrdə də tanınıb. 1872-ci ilin martında İranın Rusiyadakı səfiri Novruz bayramı münasibətilə onu Sankt-Peterburqa dəvət edib. Sadiqcan bayram tədbirində məşhur xanəndə Səttarla birlikdə çıxış edib.

O, Hacı Hüsü və Ata Bağdagülüoğlu ilə muğam üçlüyü yaradıb. Sonra özü xanəndə Məşədi İsinin üçlüyünə daxil olub. Bu üçlük 1890-cı illərdə Aşqabad, Səmərqənd, Daşkənd və başqa şəhərlərə gedib, xalq şənliklərində çıxış edib.

1880-ci ildə üçlük Təbrizə Nəsrəddin şah Qacarın oğlunun toy mərasiminə dəvət olunub. Elə məclis aparılıblar ki, Nəsrəddin şah Hacı Hüsünü ən yaxşı xanəndə, Sadiqcanı ən yaxşı tarzən kimi "Şiri-Xurşid" ordeni ilə mükafatlandırır.

Sadiqcanın rəhbərliyi ilə 1890-cı illərdə Şuşada ansambl yaranmış. Dövrün tanınmış musiqiçiləri və xanəndələri həmin ansamblıda çıxış ediblər. Ansambl Şuşa, Bakı, Gəncə, Aşqabad, Tehran, İstanbul, Dərbənd və Vladıqafqazın konsert zallarında, Xurşidbanu Natəvan, Mahmud ağa, Məşədi Məlik bəy Mansurovun musiqi məclislərində, Tiflisin "Müctəhid" və İrəvanın "Xurra" bağlarında konsertlər verib.

Sadiqcan bacarıqlı pedaqoq kimi də Azərbaycan musiqi sənətinə böyük xidmət göstərmiş. Öz təcrübəsini, bildiklərini həvəslə şagirdlərinə - Qurban Pirimov, Məşədi Cəmil Əmirov, Məşədi Zeynal Haqverdiyev,

Şirin Axundov, Mərdi Cənabəyov, Həmid Məlibəyli və başqalarına öyrədib.

Ustadın talan olunan evi yenidən qurulur

Sadiqcan tarı təkmilləşdirib. Bu musiqi alətinə cingənə və kök simləri əlavə edib, simlərin sayını 5-dən 11-ə çatdırıb. Tarın həm də pərdətutma sistemini tamamilə dəyişdirən tarzən onların sayını 28-dən 22-yə endirib. Musiqiçilər onun yenilik gətirdiyi tarı "möcüzə", Sadiqcanı isə "tarın atası" adlandırıblar. Tarzənin təkmilləşdirdiyi Azərbaycan tarı Qafqazda və Orta Asiyada geniş yayılıb.

O, Azərbaycan muğamına bir sıra yeniliklər gətirib, "Segah", "Mirzə Hüseyn Segahı" və "Mahur"u təkmilləşdirib. Mütəxəssislər Azərbaycan muğamında "Mahur-Hindi", "Orta Mahur", "Zabul Segah", "Xaric Segah", "Mirzə Hüseyn Segahı", "Yetim Segah" və "Çoban Bayatı"nın yaranmasının Sadiqcanın yaradıcılığı və Azərbaycan tarı ilə bağlı olduğunu bildiriblər. Bəstəkar Əfrasiyab Bədəlbəyli deyib: "Əgər nəzərə alsaq ki, muğamların ifasında tar çalğı alətləri içərisində əsasdır, onda Mirzə Sadiqın tarının son nəticədə Azərbaycan musiqi sənətinin inkişafında dönüş yaratdığını inamla demək olar. Mirzə Sadiqdan başlayaraq Azərbaycan muğamlarının mahiyyəti, onların ifadə vasitələri, təsir gücü və ifa üsulları yeni bir mərhələyə qalxmışdır. Mirzə Sadiq Azərbaycan musiqisi tarixində yeni bir səhifə açmışdır".

Onun bəstəkar kimi də fəaliyyət göstərdiyi məlumdur. "Orta Segah" və "Bayatı-Şiraz" muğamlarına bir neçə rəng bəstələyib.

O, 1897-ci ildə Şuşada dini şəbeh üslubunda musiqili "Leyli və Məcnun"un tamaşaya qoyulmasında da iştirak edib. 1901-ci ildə isə Şuşada təşkil olunan Birinci Şərqi konsertində Sadiqcan ilk dəfə tardə "Mahur" muğamını solo ifa edib.

Sadiqcan yalnız şənliklərdə, musiqi məclislərində iştirak etməyib, həm də Şuşa və Tiflisdə tamaşaların fasilələri zamanı konsertlər verib.

Sadiqcan getdiyi hər yerdə, iştirak etdiyi hər məclisdə hörmətlə, ehtiramla qarşılanan sənətkarlardan olub. Musiqi tədqiqatçısı Əbdülməmid Babayev onu ilk dəfə 1897-ci ildə Bakıda, İçərişəhərdə Hüseyn bəy Ağayevin toyunda gördüyünü xatırlayaraq yazmış: "Cəmi Qafqazda belə gözəl tar çalan olmayıb. Sadiqın çox gözəl cəmalı var idi. Ucaboy, enlikürək və cüssəli idi. O, məclisə çox ədəb və ərkanla girirdi. Camaat ona sonsuz hörmət bəslərdi. Onun əlində o qədər qüvvə var idi ki, tarı çox zaman mizrabsız çalardı".

Sadiqcanın ustadlığı barədə çox söhbətlər dolaşmış. Şahid olanlar onun tarla qaratoyuğa bir neçə kiçik təsnif və mahnıları öyrətdiyini söyləyiblər. Qurban Pirimov yazmış: "Bir gün Sadiq məndən xahiş etdi ki, onun üçün Gülablıdan bir bülbül gətirirəm. Mən də bir şeydə bülbül, bir də qaratoyuq apardım. Bir gün gəlib gördüm ki, o, qaratoyuğun qarşısına bir güzgü qoyub. Özü isə kənarda durub tar çalır. İndiki kimi yadımdadır. O, qaratoyuqların çöldə oxumalarına bənzəyən bir təsnif çalırdı. Güzgüdə öz şəklinə tamaşa edən qaratoyuq birdən başladı oxumağa. Mən təəccübdən yerimdə quruyub qaldım. Sadiq belə sənətkar idi. O, görünməmiş bir möcüzə idi".

Dövründə "Qafqazın birinci tarzəni" kimi tanınan Sadiq 1902-ci ildə 56 yaşında Şuşada vəfat edib. 1992-ci ilin mayında görkəmli tarzənin doğma şəhəri də erməni qəsbkarları tərəfindən işğal olundu. Ermənistan silahlı qüvvələri zəbt etdikləri Qarabağın və Şərqi Zəngəzurun digər əraziləri kimi, Şuşanı da dağıntılara məruz qoydular. Divarına Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi tərəfindən xatirə lövhəsi vurulmuş Sadiqcanın evi də ermənilər tərəfindən talan olundu. İşğalçı ermənilərin uçurub dağıtdıqlarını, yerləyeksən etdiklərini Azərbaycan dövləti böyük diqqət, qayğı və həssaslıqla yenidən qurur. Musiqi sənətimizin inkişafında böyük xidmətləri olan unudulmaz Sadiqcanın da evi bərpa ediləcək və yenidən musiqisevərlərin üz tutduqları doğma məkana çevriləcək.

Zöhrə FƏRƏCOVA,
"Azərbaycan"